

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Кафедра української філології та загального мовознавства

Слобожанська беседа - 8

Екологія мови - екологія людських стосунків

Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(9 листопада 2015 р., м.Старобільськ)

Старобільськ
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2016

УДК 811.161.2(063)
ББК 81.2Укр
С48

Рецензенти:

Пушко Віра Федорівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Лапко Олена Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Слобожанська беседа : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 9 листоп. 2015 р.) / ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка” ; за ред. проф. Глуховцевої К. Д. – Вип. 8. – Старобільськ, 2016. – 165 с.

Цей збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Слобожанська беседа – 8. Екологія мови – екологія людських стосунків”, на якій порушено актуальні питання функціонування української мови на Луганщині: соціальні аспекти вияву мови; риси діалектного мовлення; значення та особливості ідіолекту й розвиток загальнонародної мови.

Для мовознавців, студентів-філологів, учнів середніх шкіл, істориків, етнографів, широкому колу читачів.

*Рекомендовано до друку Вченюю радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 29 лютого 2016 року)
© Колектив авторів, 2016*

Манько Альона. Мовне питання у творчості Івана Низового	64
Мисечко Тетяна. Функціонування обставинних прислівників місця та часу в романі М. Дочинця „Вічник”	67
Ніколаєнко І. О. Авторські неологізми в поезіях Івана Низового	69
Онуфрійчук Вікторія. Мовна палітра роману Дари Корній „Гонихмарник”	73
Перковська Маргарита. Західнополіські фразеологічні діалектизми в романі Володимира Лиса „Соло для Соломії”	75
Шевченко Аліна. Символіка дощу в поетичній мові	78
Шутова Л. І. Вербальні маркери емотивності поезії Зінаїди Воротинцевої	80
Юник Анастасія. Конотовані лексичні одиниці в збірці Ірен Роздобудько „Гра в пацьорки”	83

РОЗМОВНИЙ ДИСКУРС І ПИТАННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ НАРОДУ

Бровко Артем. Проблеми національно-культурної специфіки Луганщини в спогадах Надії Світличної	87
Бровко О. О. „Свій – чужий” у сучасній українській ліриці: неоколоніальний дискурс	88
Касьяненко Людмила. Онтологічна поетика новели М. Коцюбинського „Хвала життю”	93
Комаровська І. О. Техногенні конструкти поетики Якова Качури	97
Нєгодяєва С. А. „Луганський текст” Сергія Жадана (на матеріалі збірки „ANARCHY IN THE UKR”)	99
Ожарівська С. П. Інтерсеміотичність поетики Віри Вовк: біографічний дискурс	103
Остапенко Ганна. Шевченко як культурний феномен в Україні	106
Пінчук Т. С. Трансформація образу Григорія Сковороди в художній структурі творів Д. Павличка та Б. Олійника	109
Сидоренко Л. І. Авторефлексійність сучасного драмопису як теоретична проблема	113
Шаболдов О. В. „Слово о полку Ігоревім” у комунікативній моделі „автор – текст – читач” „Празької школи”	116

свідків – Євгена Сверстюка та Івана Світличного, які немовля випромінювали добро” [Там само, с. 64].

Означені джерела інформації про особистість та діяльність наших земляків увиразнюють проблему співвідношення мікроісторії та історії країни. Водночас, залишаючи подібні матеріали, необхідно пам'ятати, що вони не позбавлені елементу суб'єктивності, але, водночас, є цікавим джерелом для вивчення руху опору в Україні. „Луганщина – зрусифікований край, і дехто вважає її безнадійним краєм. Я оптимістка в цьому плані, надіюся на молодь. Молоді дуже талановиті. Я просто була вражена. У селі є такі талановиті молоді люди, що мені аж дивно, звідки вони такі беруться. А потім подумала: звідки ж взявся Дзюба, той Голобородько, той Григор Тютюнник, той Іван Світличний? Звідки вони взялися у тому Донбасі?”, – пише Надія Світлична [Там само, с. 81].

У результаті дослідження було цікаво відзначити, що найбільш активні представники національно-культурного опору народилися або проживали на Сході України. Ця проблема окреслює подальші перспективи наукової роботи, пов’язані з системним вивченням мікроісторії.

Література

1. Доброокий. Спогади про Івана Світличного. – К. : Видво „Час”, 1998. – 572 с.
2. Неживий О. Із ім’ям Тараса Шевченка : навч. посіб.-антологія / О. Неживий. – Луганськ, 2013. – 139 с.
3. Світлична Н. Погром з продовженням (спогади) / Н. Світлична // Сучасність. – 1983. – № 3. – С. 78 – 99.

О. О. Бровко

(Київський університет імені Бориса Грінченка)
„СВІЙ – ЧУЖИЙ” У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛРИЦІ:
НЕОКОЛОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС

Соціолінгвістичні феномени диглосії, білінгвізму, особливості суржикового мовлення є предметом грунтовного вивчення в лінгвістичному, психологічному й соціальному

аспектах. Майже 15 років тому О. Забужко зауважила: „... не „емансипувалась” ще наша „окраїна”, щоб усерйоз застановитися над тим, як, власне, вона говорить. Щоб почути саму себе збоку – і вжахнутися” [2, с. 76]. За цей час до наукового обігу ввійшла низка концептуальних праць, серед яких, наприклад, відомі роботи Л. Масенко „Мова і суспільство: Постколоніальний вимір” [4], „Суржик: Між мовою і язиком” [5], монографія А. Брацкі „Суржик: історія і сьогодення” [1], статті „(Не)перспективність кодифікації мовлення (на прикладі суржику)”, „Лексичний склад мови та його кодифікація в умовах міжмовної інтерференції”, „Літературизований суржик як альтернативне джерело українських мовних новоутворень”, „Polityka językowa Imperium rosyjskiego i ZSRR na ziemiach ukraińskich jako przykład manipulowania historią poprzez jej interpretację” та праці інших дослідників. Okрім того, А. Брацкі переклав польською працю Л. Масенко (*Masenko L. „Język i polityka”* [8]).

Дефініція поняття диглосії позначена амбівалентністю, оскільки сам термін у перекладі з грецької означає „двомовність” – одночасне існування в суспільстві двох мов або двох різних форм однієї мови. Провідним критерієм, що відрізняє диглосію від явища білінгвізму, є функціональність. На відміну від білінгвізму та багатомовності, диглосія як соціолінгвістичний феномен передбачає свідому оцінку власного мовлення за шкалою „високе – низьке”, „урочисте – повсякденне”. За термінологією дослідника Ч. Фергюсона, той із компонентів диглосії, що має вищий престиж, називається *мовою (H)*, а нижчий – *мовою (L)* (від слів англ. *High* – високий та англ. *Low* – низький). Протягом тривалого періоду диглосія в Україні існувала переважно між російською мовою в ролі мови (H) та розмовною українською (або її місцевими діалектами, або суржиком) у ролі мови (L). У своїй первинній функції диглосія допомагала розпізнавати „своїх”, ідентифікувати „простих” і „шляхетних”. При цьому мало хто звертає увагу, що все виразнішим стає такий мовний феномен, коли в межах того самого суспільства вільно функціонують дві мови, але їхні

структурні особливості такі, що у своєму застосуванні вони не рівноправні (як при звичайній двомовності), а виконують різні функції, й люди користуються ними в різних умовах. Натомість Л. Масенко вважає, що вживані в побутовому спілкуванні мовні підвиди, утворені з безладної суміші двох мов, виникають зазвичай у колоніальних країнах і мають назву мов-піджинів, а на наступному етапі асиміляції, що виявляється в злитті піджину з мовою колонізаторів, дістають назву креольських мов, або креолів [8]. Т. Кознарський зауважує, що піджини й креольські мови – явища іншого порядку, ніж суржик, який виникає не задля власне „розуміння”, а для певних соціальних потреб, передусім відокремлення від села з його „неотесаною” мовою (українською, діалектом) і перехід у „нормальне” (міське) суспільство з „нормальною” (російською) мовою – ситуація, характерна для радянських часів, але актуальна й тепер” [3, с. 24].

Метою цієї розвідки є актуалізація літературознавчих досліджень суржикового мовлення, явищ диглосії та білінгвізму з позицій постколоніальної критики.

Функційно-стилістичний аспект залучення в мистецький дискурс українсько-російської інтерференції спостерігаємо у творах А. Дністрового, А. Чеха, С. Жадана, Б. Жолдака, Л. Подерев'янського, О. Ірванця, М. Бриних, Олени Степової та інших авторів. У 2013 р. вийшла літературна антологія вітчизняної прози про гопників „Гопак”, передмову до якої написав А. Мухарський. Аналіз сучасних інформаційних, літературно-художніх джерел, серед яких і високохудожні тексти, і продукти масової культури різного естетичного рівня, засвідчує потребу наукової рецепції цих процесів уже не в пост-, а в неоколоніальному дискурсі. Як відомо, постколоніальна теорія ґрунтуються на припущенні, що тексти, поряд із іншими своїми функціями, є інструментом імперської влади [7]. У багатьох творах руйнування мови – один з інструментів творення картини світу як гротескного карнавалу. Піднесеним до рівня художньої майстерності є суржикове мовлення у творах Л. Подерев'янського, де воно відіграє зокрема посутню роль у

постколоніальній деконструкції радянських і власне імперських метанаративів. Згадаймо, наприклад, відому ремарку з п'єси „Кацапи”, яка вже стала афористичною:

„Толя. Пана, а на том берегу наши?

Опанас (зловісно). Там кацапи...

Всі зловісно мовчать. Поїзд зупиняється, чути крики „Приїхали!” і погрозливий гуркіт моря” [6].

При цьому висміювання соцреалістичних канонів перетворюється із суто соціального на екзистенційне. У текстах сучасної української пісенної лірики образи „своїх” та „чужих” найчастіше перебуває в опозиції. Іноді ця опозиційність відкрито проголошена („Никогда мы не будем братьями” А. Дмитрук), іноді передана за допомогою суржикового мовлення, як і тексті пісні гурту „Юркеш”: „Московское время не прытом, / московское время не нада. / Мовсковское время врьот, / врьот мовсковска естрада. / Мовсковское время прошло, / московское время одстало. / Ніколи нормально не йшло, / мовсковское время дістало<...> / Мовсковское время стоять, / московское время не наше. / Живімо по сонцю на рід, / сонце ніколи не бреє” (Ю. Юрченко).

„Привид бродить по Україні, привид бойового суржику”, – зауважено на одному з Інтернет-ресурсів. Разом із тим у сучасній ліриці виявляється ще одна тенденція – білінгвальна. Так, на хвилях українських радіостанцій у 2013 р. часто лунала пісня на слова Ольги Цибульської „Метелики-бабочки”. Тут не елементи „чужого” існують у „своєму” просторі, а поєднано два етнокультурні маркери у сприйнятті теми, навколо якої традиційно обертається пісенна лірика: „Як сказать що на серці / Открывай скорее двери / Не тримай слова немов метелика / У людей есть тоже крылья / Из намистом чи у брилі / У любви без края нету берега / У любви без края нету берега / Метелики – бабочки / Мужчины і мальчики / Не думайте довго ви / Коли занять пальчиком” (Ольга Цибульська).

Автори білінгвальних текстів не тільки увиразнюють традиційні мотиви в розважальному пісенному матеріалі, а й іноді продукують якісні, соціально значущі вірші. Так, на

початку 2014 року в мережі поширився двомовний текст: „...Подумай, що заховане у слові! / Тогда добра настанет перевес./ Галичина – земля краси й любові, / А вовсе не „дивизия SS”./ Шахтер – герой труда и работяга, / А не „донецьке бидло із совка”./ И подвиг есть – и також є звитяга. / Тримай-но руку. – Вот моя рука. / Им нас не разделить. Не разлучити, / Бо ми брати. Мы братя навсегда, / Нам рядом жить – нам поруч вічно жити. / Я знаю – час настане, и тогда / В краю родном, у рідному у краю, / Перетнемо ту прокляту межу. / Героям слава! – не перекладаю./ Героям – слава! Не перевожу” (Юрій Андрієв).

Як бачимо, іноді елементи „чужого” існують у „своєму” просторі, а також у деяких віршах сучасних авторів художньо-рецептивний ефект впливу на читача-слухача досягається завдяки білінгвальному тексту – гармонійному чергуванню ритмотворих фрагментів українською й російською мовами. Проте в умовах гібридної агресії світ-як-текст інспірує вживання суржiku в текстах різного функціонального й художнього рівня в актуалізації розподілу „свій / чужий”, що потребує подальшого дослідження.

Література

1. Bracki A. Surzyk: Historia i teraźniejszość. – Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego / A. Bracki. – Gdańsk, 2009. – 273 s.
2. Забужко О. Поговоримо по-креольськи? / О. Забужко // Репортаж із 2000-го року : зб. ст. – Факт, 2001. – К. : Факт, 2001 – 96 с.
3. Кознарський Т. Нотатки на берегах макабресок / Т. Кознарський // Критика. – 1998. – Ч. 5. – С. 24 – 29.
4. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір (збірник публікованих статей) / Л. Т. Масенко. – К. : Видав. дім „КМ Академія”, 2004. – 163 с.
5. Масенко Л. Т. Суржик: Між мовою і язиком / Л. Т. Масенко. – К. : Вид-во „Києво-Могилянська академія”, 2011. – 135 с.
6. Подерев'янський Л. Кацапи. Присвячується національному питанню [Електронний ресурс] / Л. Подерев'янський. – Режим доступу : http://doslidy.org.ua/?page_id=59.
7. Томпсон Е. М. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм /